

«si hagués
de fer l'elogi
d'en Pla...
què diria?»

...diria que l'elogi d'un escriptor el fa la seva obra o no el pot fer ningú. El punt de referència a l'hora d'avaluar l'aportació d'un home —o d'una dona— a la literatura, el tenim en els llibres que ha escrit i publicat en un temps i en un país concrets. Milers de pàgines escrites per Josep Pla i Casadevall parlen per ell, quan era entre nosaltres, ara que no hi és i per sempre més. No les he llegides totes però sí la major part. Això em permet opinar des de la meva condició de lectora impenitent que cerca en la lectura un goig i un doll de coneixements sobre l'ofici i l'aventura de viure, sobre el món del que som part transitòria, món contradictori que un gran escriptor sap emmirallar, per emprar una expressió stendhaliana.

Josep Pla ha sabut reflectir, amb estil propi i des d'un tarannà molt català, la terra on va néixer, els seus paisatges de mar i muntanya, no els **«purament geològics, sinó els vertaders, que són els construïts pels pagesos»** («Notes del capvesprol», pàg. 212) clarors i ombres, el vent i la pluja, les xardors i les brises; els costums de la seva gent, entenenent per costums una manera d'ésser, de caminar o d'aturar-se, nodrir-se o divertir-se, treballar o gandulejar, discernir o embrollar, afrontar els problemes o escapollir-se'n. En ésser crític fou autocrític car mai se situà per damunt o al marge de la seva comunitat. No va presumir de bon català ni jugà a «fer pàtria». ¿El catalanisme? **«He utilitzat rares vegades aquesta paraula perquè no m'han agradat mai les coses hiperbòliques. Dient-nos catalans em sembla que en tenim prou»** (ibídem pàg. 432).

Josep Pla no s'hi amoïnà gaire sobre el que poguessin pensar o dir de la seva particular visió de Catalunya, d'Espanya i de bona part de l'estranger que ell va conèixer a fons mercès a uns dots d'observació excepcionals. La capacitat d'observació és un dels trets que li admiro més, però sense talent literari i sense una vocació **constantment treballada** i perfeccionada, els dots d'observació només donarien un tafaner o un investigador. La tafaneria és un ingredient important de l'obra de Josep Pla però el sentit i el domini de la llengua vernacle i **viva**, una gràcia, fluïdesa i **amenitat** narrativa inimitables, li van permetre fer reeixir una obra d'art, esdevenir un **«incomparable escrutador»**, com ell qualificà el seu admirat Montaigne.

«Jo sóc partidari de la literatura d'observació de la vida humana, del que tenim davant. En definitiva, l'única literatura que ha durat és aquesta». Ho va escriure ja vell, sabent molt bé de què parlava.

L'observador no és mai objectiu i Josep Pla no en va presumir. Una mateixa realitat es observada des d'òptiques tan oposades que la rea-

Josep Pla amb el també escriptor Miquel Delibes.

litat esdevé diversa i fragmentada, globalment indefinible. L'únic que li podem exigir a l'observador és honestedat, o sigui: donar la seva visió i no la que voldria el possible lector, especialment el que disposa de poder directe o indirecte per a promoure, enfonsar, premiar, silenciar, glorificar o enriquir un autor. En aquest sentit Josep Pla fou honest. «**Jo he tractat de descriure el país del meu temps**», va dir una vegada; i Joan Fuster, en el Prefaci de «**Quadern gris**» ens recorda que si la descripció «**es ressent d'incompleta o va marcada per una òptica singular, aquests mateixos «defectes» són garantia de la seva autenticitat**». És aquesta autenticitat el que li retreuen a Josep Pla, com si l'escriptor hagués d'escriure el que no sent i el que no veu amb ulls i sensibilitat pròpies, des de la classe social a la qual pertany.

Som molts els lectors de Josep Pla que no compartim criteris, conclusions, actituds i formulacions explícites en la seva obra i encara menys en el seu comportament, però aquest és un fenomen que es produeix amb tot escriptor per admirat que sigui. Podria citar-ne alguns dels que més m'agraden, des de l'Ausias March a Tolstoi o Cervantes passant per Jacint Verdaguer, Josep M.ª de Sagarra, Salvador Espriu, Balzac o Ruyra. El mateix Josep Pla s'hi ha trobat en la seva llarga vida de lector intel·ligent i encuriós, però de tots aprenia, fins i tot de Karl Marx car «**no he tingut mai cap fanatisme, tant si pensaven igual com diferent de mi**». Amb aquest tarannà obert i conseqüent amb el combat que m'he imposat des de fa vint anys contra el fanatisme i el dogmatisme, llegeixo i rellegeixo l'obra del conservador Josep Pla i sempre hi descobreixo petites meravelles generadores d'emocions i reflexions, ultra el goig d'enriquir els meus precaris coneixements de la llengua catalana, la meua. El «**punt d'amenitat**» que ell s'imposà a l'hora d'escriure fa que els seus llibres no caiguin de les mans del lector més polititzat.

No hi ha contradicció entre la meua admiració per l'escriptor Josep Pla i la meua militança, car la seva lectura m'ajuda a conèixer aquella part de la realitat amb la qual no he tingut contacte. Si per raons ideològiques refusés l'obra d'un escriptor conservador i de dretes, caldria acceptar com a legítim i natural que els meus escrits fossin condemnats, rebutjats, marginats per editors i lectors no comunistes atesa la meua condició de militant, amb major motiu quan no he amagat mai aquesta condició ni tinc el talent literari suficient per a metaforitzar-la.

Ja sé que s'han fet i es fan comentaris sarcàstics i equívocs sobre la meua «defensa» del Josep Pla «reaccionari», atribuint-me qui sap quin maquiavelisme o oportunismes. Segons he llegit a «**Punt Diari**» de Girona, el senyor Albert Manent li va dir, a Modest Prats, la nit de l'acte celebrat a la «Fontana d'Or» en el qual participarem els tres, «**Vols dir que aquesta dona —es referia a una servidora— parla del senyor Pla? Vols dir que no parla de Sant Lluís de Gonçaga?, i el capellà gironí segueix informant al vell escriptor malalt: «Tot era bo en vostè. Tot era bonat, i simpatia, i agudesa...» («Punt Diari», 8 d'agost 81), i en el mateix tò burleta i adulator prossegueix fins arençar-li, a l'ancià, uns imprecisos comentaris sobre els eurocomunistes, reproduïts amb insinuacions més precises per part del seu informant. Tot plegat d'un maquiavelisme de secà.**

Ho comento en aquest article perquè ve a tomb i calia opinar puix que m'afecta personalment. El «reportatge» signat per Josep Valls i Grau, titulat «**Allò que Josep Pla no va escriu-**

re», és un gènere periodístic que no practicà l'escriptor empordanès; es «voyeurisme», manipulació de la vulnerabilitat d'un gran prosista en la decrepitud. Ignoro si el senyor Valls advertí a l'ancià de Llofriu que tot el que digués o fes, les seves incoherències, puerilitats, impertinències i estirabots eren enregistrats amb el propòsit de publicar-ho «en exclusiva» als pocs mesos de la seva mort, quan ell ja no hi fos per a «puntualitzar» o desmentir. Aquells que «cordialitzaven» el personatge física i mentalment disminuït, en preparaven una imatge decebedora. És una manca de «caritat» en el sentit cristià del terme. Professionalment, ho considero inadmissible. Aprofitar la relació superficial amb una celebritat local per engiponar un text sensacionalista, no té res a veure amb el periodisme ni amb l'empordanisme. Amb intenció o sense, incideix en la campanya de descrèdit del gran prosista de Palafrugell.

De la pròpia decrepitud va escriure Josep Pla pàgines d'antologia que romandran, mentre el refregit «en exclusiva» ja és oblidat. La senectut és una etapa de la vida humana que no ha d'ésser exhibida i, encara menys, manipulada. Josep Pla explicà magistralment el procés del seu envelliment i, en llegir-ho, hi copsem sentiments i emocions que seran les nostres un dia, si arribem a vells.

Quan va fer setanta-nou anys, Josep Pla escrigué: **«Ara que he arribat a l'edat que tinc, constato cada dia que el meu cos es va primparant, que la resistència s'afluixa i, per tant, que la proximitat de la mort és inqüestionable. Espero arribar a l'hora que el cor es pari amb una perfecta normalitat sempre i tant que el meu cap es mantingui com és ara. Si el meu cap entra en la demència, demano perdó a les persones que en aquell moment es trobin al meu costat i que ho facin com puguin, perquè en definitiva és tan natural morir-se estrabulhat com en un estat mental normal. Jo he tingut la sort de no posseir cap vanitat, ni tan sols la de la supervivència d'uns quants anys».** («Notes del capvesprol», 47).

Tanmateix, Josep Pla va sobreviure cinc anys més durant els quals no tingué més delit que el d'escriure. Fou objecte d'homenatges «regatejats», fins i tot la Medalla d'Or de la Generalitat. Alguns diuen que era intractable, però li demanaven audiència, el buscaven, l'empaitaven, l'acorrallaven, el «cordialitzaven» sense sentir per ell afecte ni admiració. ¿Per què no el deixaren tranquil en la solitud desitjada? **«És molt difícil de ser vell. Fer el paper de vell és una cosa diferent, terriblement grotesca».** (ibídem, pàg.

Josep Pla, vell.

elogi d'en Pla

493). I alguns li feien interpretar el paper de vell grotesc amb el propòsit d'engiponar un reportatge del qual ni cobraria drets d'autor, presentant com a «pòstumes i inèdites» paraules que mai no foren escrites sinó empatollades per un ancià malalt.

No ens interessa «el que Josep Pla no va escriure» sinó allò que escrigué. Cal ésser un gran escriptor per a poder traduir en paraules precises i entranyables, sensacions, observacions i experiències vitals copioses i enrevesades. **«Quan s'arriba a la vellesa sense cap destorb de caràcter demencial —que sol ser corrent— tot el sistema de la vida canvia, de vegades en sentit favorable, normal i corrent, de vegades molt malament»**, i després d'algunes reflexions enginyoses sobre les diferents maneres d'ésser vell, Josep Pla parla d'ell mateix, que fou un excel·lent observador. **«Hom passa la vida observant el món exterior, mirant o pensant en els altres, sovint ajudant els altres. Amb la vellesa, tot**

això s'acaba i un es concentra en un mateix. Es torna més aviat egoista. De vegades, molt egoista. Vol companyia. Vol atenció. Li agraden els compliments. Aspira que no passi res, que tot es conservi igual. Tota aquesta quincalleria social és la condició més important de la seva vida. Trobar un vell absolutament objectiu, separat de tota aquesta fraseologia, escèptic i irònic, indiferent a la mort, és un cas raríssim» (ibidem, pàgs. 450-1).

Josep Pla volia ésser aquest «cas raríssim», però no li ho permeteren. Defugia la «quincalleria social», però aquesta se li arrapava amb voracitat perquè era un «personatge» que moriria aviat i fóra «notícia».

Notícia és una cosa efímera. Literatura és quelcom ben diferent, eterna i actual alhora; necessària a l'home com l'aire que respira. **«Una literatura —en totes les seves formes— es l'esperit d'una llengua. Fondre llengua i poble és donar-li un esperit. És la primera obligació d'un escriptor».** («Notes disperses», pàg. 577). I Josep Pla assumí aquesta obligació i va reeixir-hi.

Els joves de Catalunya no marxen «darrera antics tambors» que convoquen a la guerra civil eterna. Llegeixen Josep Pla, que amb prou feines descobreixen. Potser sigui aquest l'únic elogi al qual aspirava l'autor de «**Quadern Gris**», obra de joventut i «Notes del capvesprol», obra de la maduresa d'un home contradictori com tots els humans. Jo no el vaig anar a «cordialitzar» mai al seu Mas de Llofriu. Només el llegia. Ja en tenia prou. I segueixo llegint-lo.

Barcelona, setembre de 1981.

TERESA PÀMIES